

- COHN, J. U. DIEFFENBACHER, J. — Untersuchungen über Geschlechts-, Alters- u. Begabungsunterschiede bei Schülern, *Reihefte z. Zeitschr. f. Ang. Psych.*, **2**, 1911.
- EBBINGHAUS, H. — Über eine neue Methode z. Prüfung geist. Tätigkeiten, *év Zeitschr. f. Psych. u. Physiologie d. Sinnesorgane*, **13**, 1897.
- FRÖBES, J. — Lehrb. d. experim. Psychologie, **1**, έκδ. 3^η, 1923, **2**, έκδ. 3^η, 1929.
- JACOBS, J. — Experiments on prehension., *év Mind*, **12**, 1887.
- MEUMANN, E. — Intelligenzprüfungen an Kindern d. Volksschule, *év Zeitschr. f. experim. Pädagogik*, **1**, 1905.
- MEUMANN, E. — Vorlesungen z. Einf. i. d. experim. Pädagogik, έκδ. 2^α, 1911.
- OFFNER, M. — Das Gedächtnis, έκδ. 4^η, 1924.
- POHLMANN, A. — Experim. Beiträge z. Lehre v. Gedächtnisse, 1906.
- PYLE, W. H. — The Psychology of learning, έκδ. 2^α, 1928.
- STARCH, D. — Educational Psychology, New - York, έκδ. 2^α, 1927.
- STERN, W. — Differenzielle Psychologie, έκδ. 3^η, 1921.
- WATKINS, ST. — Beziehungen zw. d. Intelligenz u. d. Lernen u. Behalten, *év Päd.-Psych. Arbeiten* **2**, 1911.
- WESSELY W. — Zur Frage d. Auswendiglernens, *év Neue Jahrb. f. Pädagogik*, **8**, 1905.
- WHIPPLE, G. M. — Manual of mental and physical tests, έκδ. 2^α, 1915.
- WINCH, W. H. — Immediate memory in schoolchildren, *év Brit. J. of Psych.*, **1**, 1904, **2**, 1906.
- WISSLER, C. — The correlation of mental and physical tests, *év Psych. Rev.*, **3**, 1901.
- WYATT, S. — The quantitative investigation of higher mental process, *év Brit. J. of Psych.*, **6**, 1913.
- WOODWORTH, R. S. — Psychology, έκδ. 2^α, 1929.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΠΡΟΣΕΔΡΟΥ ΜΕΛΟΥΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ — Πλήρης ασφάλεια τοῦ συμβόλου, ὑπὸ **Μ. Γεδεών.**

Τὰς πρώτας τοῦ μετὰ χεῖρας σημειώματός μου γραμμὰς θὰ καταλάβῃ δικαίως ὁ χορηγῶν τὴν ἀφορμὴν αὐτοῦ Μακάριος ὁ Θεσσαλονίκης μητροπολίτης. Ἐπειδὴ δ' ἔγραψαν περὶ αὐτοῦ δόκιμοί τε καὶ ἀδόκιμοι τῆς μεσήλικος ἡμῶν ἱστορίας ἐξετασταί, ὧν ἐμνήσθη ὁ ἀείμνηστος Περικλῆς Ζερλέντης, ὀφείλομεν ἵνα συμπληρώσωμέν τινα σημεῖα τοῦ ἐπισκοπικοῦ σταδίου τοῦ Μακαρίου, ἥκιστα πολυπραγμονοῦντες τὸν τόπον τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνδρός¹.

Τὸ χειρόγραφον 483 τῆς τοῦ Βατοπεδίου βιβλιοθήκης, χρήσιμον καὶ διὰ τὴν προταττομένην προσωπογραφίαν Ματθαίου τοῦ Βλαστάρεως, παριστῶσαν εἰ οὐχί

¹ *Byzantinische Zeitschrift* τοῦ Κρουμβάχερ, ἀπὸ σελ. 131 - 152 διατριβὴ ΖΕΡΑΕΝΤΗ, ἀνατυπωθεῖσα ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ, τῷ 1903, δυστυχῶς εἰς ὀλίγιστα ἀντίτυπα,

πιστήν αὐτοῦ τὴν μορφήν ἀλλὰ βεβαίως τὴν ἐνδυμασίαν τῶν βυζαντινῶν πρωτοσυγκέλλων καὶ τὴν τοῦ Βλαστάρεως, χρήσιμον καὶ διὰ τὴν «ἀσφάλειαν τοῦ συμβόλου», φωτίζει δύο σημεῖα τῆς ζωῆς τοῦ ἀρχιερέως Μακαρίου· εἰς τὸ φύλλον δ α — β προτάττεται ἡ καθομολόγησις, ἡ ἀσφάλεια, κάτωθεν δ' αὐτῆς τάδε, γραφόμενα πιθανῶς ὑπὸ τῶν ὑποψηφίων ἐπισκόπων, δηλούντων λεπτομερῶς τὴν ἡμέραν τῆς χειροτονίας· «Μακάριος ἱερομόναχος καὶ πρωτοσύγκελλος ἐλέω Θεοῦ καὶ ὑποψήφιος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Κορίνθου οἰκεία χειρὶ ὑπέγραφα. Ἔτους Ἰζιστ', μηνὶ ὀκτωβρίῳ, ἰνδικτιῶνος ια¹⁵».

Εὐτυχῶς, μετὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ συμβόλου, ἔπεται τὸ λεγόμενον καὶ σήμερον ἔτι «Μέγα μήνυμα» τῆς μεταθέσεως τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη καὶ αὐθέντου, τοῦ θειοτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης· ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θετταλίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Ἐφέσου». Προσημειῶ ὅτι ἐν τῇ ὥα τοῦ φύλλου ἀναγινώσκειται ἡ λέξις «χαρτοφύλαξ». Ἰσως ἴνα δηλωθῇ ὅτι τὸ μέγα μήνυμα ἀπήγγελλεν ὁ χαρτοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Β' τοῦ ἀπὸ Λαρίσσης ἀπήγγειλε, κατὰ τὸν Μανουὴλ Μαλαξόν¹, ὁ μέγας οἰκονόμος Ἀναστάσιος ὁ πρεσβύτερος «ὡς πρῶτος τῶν κληρικῶν». Ἐπὶ τῇ τοῦ Ἰωάσαφ Β' τοῦ Μεγαλοπρεποῦς ἐνθρονίσει ἀπήγγειλεν ὁ μέγας χαρτοφύλαξ Ἀλέξανδρος Ἀποτηράς² (Ποτηράς;). Κάτωθι τῆς εἰς τὸ μέγα μήνυμα ἀπαντήσεως, ἡ «ἀπολογία» τοῦ Μακαρίου, αὐτὸς οὗτος ἐσημείωσεν· «Ἐγγεγόνει ἡ τοιαύτη ἀγία μετὰθεσις | ἐπὶ ἔτους Ἰζκε^{ου}, ἐν μηνὶ ἀπριλίου δ', ἡμέρα σαββάτῳ τοῦ ἀγίου | καὶ δικαίου Λαζάρου. Ἰνδικτιῶνος ε'». Μανθάνομεν λοιπὸν ἀκριβῶς ὅτι ὁ πρωτοσύγκελλος ἱερομόναχος Μακάριος ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Κορίνθου κατὰ μῆνα ὀκτώβριον τοῦ 1507, μετετέθη δ' εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης τῇ 4 ἀπριλίου τοῦ 1507. Ἰσως ἐσχόλαζεν ἀπὸ τοῦ 1530, ἢ μικρῶ πρότερον, ἀποσυρθεὶς τῆς ἐνεργοῦ ἱερατείας. Ἀπεβίωσεν ἐν τῇ τοῦ Βατοπεδίου μονῆ, ἐν ἧ καὶ ἐτάφη, τῇ 12 ἀπριλίου 1546, γενόμενος πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου μεγαλόσχημος μοναχὸς καὶ μετονομασθεὶς Μιχαήλ. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἕτερον βατοπεδηγὸν χειρόγραφον.

Ἔρχομαι νῦν εἰς τὴν «ἀσφάλειαν». Τὴν λέξιν εὐρίσκομεν ἐν τῷ πολυτιμῆτι Jus Graecoromanum τοῦ Λεουγκλαβίου, ἐξ οὗ μεταγράψαντες ἐξέδοικαν οἱ πολυμαθεῖς ἐκδόται τοῦ Συντάγματος τῶν ἱερῶν κανόνων³. Λέγεται δ' οὕτω — δηλὰ γε δὴ ἐλέγετο — ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, ἡ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων κατὰ τὴν ὥραν τῆς χειροτονίας αὐτῶν, καὶ ἧς προηγεῖτο τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἡ μάθημα,

¹ *Turcograecia*, σ. 177. Αὐτόθι καὶ ἡ τοῦ Ἀποτυρά μνεῖα.

² *Ἐκκλησιαί Βυζαντιναί ἐξακριβοῦμεναι*, κυρίως ἡ Θεοτόκος τῶν Κύρου· ὑπὸ Μ. Ι. ΓΕΛΕΩΝ' ἐν σ. 140 βλ. σημείωσιν βραχείαν περὶ τινων Ἀποτυράδων ἀπὸ τῆς IB' - ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος.

³ *Συντάγματος*, τ. Ε', σ. 566.

καθώς ἀπεκαλεῖτο πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ συμβόλου διαφέρουσα κατὰ καιροὺς ἢ κατὰ τόπους, ὡς ἐν χειρογράφοις ἀναγινώσκομεν, δεικνύει, καθὼς καὶ ἡ μετὰ τὸ μέγα μήνυμα ἀπολογία τῶν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν μετατιθεμένων μητροπολιτῶν, ὅτι διέφερον αὕτη τε καὶ ἐκείνη, καὶ ὅτι ἦν ἐλεύθερος ὁ χειροτονούμενος ἢ ὁ μετατιθέμενος ἀρχιερεὺς εἰς ἔκθεσιν τῆς πίστεως αὐτοῦ ὡς ἤθελε κρίνει κατάλληλον, ἰδίαν μὲν ἔμπνευσιν ἀκολουθῶν, τηρῶν δὲ κατ' ὄφειλὴν ἀπαράγραπτον τὸ πνεῦμα τῆς ἀποκρίσεως.

Πρὸ δέκα-τεσσάρων ἐτῶν ἐξέδωκα ἄλλην ἀσφάλειαν τοῦ συμβόλου, ταύτην δὲ φρονῶ γενομένην ἐν τῇ χειροτονίᾳ Παρθενίου ἐπισκόπου Κισσάμου τῆς Κρήτης, συνακμάσαντος, τοῖς ἐπισκόποις Ἐφραίμ Κυδωνίας, Ἀνθίμω Ῥεθύμνης, καὶ Ἀθανασίῳ Ἀρκαδίας (Κρήτης). Ἡ ἀσφάλεια λέγει ταῦτα, ἡ τοῦ Παρθενίου¹. «Ἐτι ὡσαύτως τοῦ σιμωνιακοῦ πταίσματος καθαρεύουσιν² τὴν περὶ ἐμὲ ταύτην οἰκονομίαν, ἣν ἐδεξάμην ἐκ Θεοῦ, μήτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μήτε μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐπαγγειλόμενός τε καὶ ὑποσχόμενος ὡς ἂν ἐγκρατῆς γένωμαι τοιαύτης ἀξίας. Οὕτω πάση φυλακῇ ἀγρυπνήσω τὸ μὴ μόνον αὐτὸς ἀμισθὶ καὶ ἀδοτὶ τοὺς ἐκκλησιαστικούς διανέμειν βαθμούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμοὶ συγκοινωνοῦντας τοιοῦτους εἶναι, καὶ τοὺς μὴ οὕτω βουλομένους ποιμαίνειν τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον παραδίδοσθαι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς καὶ κανονικαῖς εὐθύναις καὶ ταῖς ἐπικυρούσαις αὐτὰς νεαραῖς». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Παρθένιος ὑπισχνεῖται, μεταγράφας προδήλως ἀσφάλειαν ἀπαγγελομένην ὑπὸ μητροπολίτου ἔχοντος ἐπισκόπου. Ἄλλ' ἡ τοῦ Μακαρίου Κορίνθου δεικνύεται σύντομος, τὴν αὐτὴν ὑπόσχεσιν ἀσφαλίζουσα: «Ἐτι ἀσφαλίζομαι, ὅτι, τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ, καθαρεύουσιν τοῦ σιμωνιακοῦ πταίσματος πᾶσαν τὴν | περὶ ἐμὲ ταύτην οἰκονομίαν ἐδεξάμην, ὡς ἐκ Θεοῦ ἀδοτὶ τε καὶ ἀμισθί· καὶ τοῦτο φυλάξω καὶ αὐτὸς ἐν τῇ δοθείσῃ μοι ταύτῃ ποίμνη παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας». Ὀλιγώτερα λέγει λοιπὸν ὁ Κορίνθου, συμφωνῶν μὲν τῇ ἑτέρᾳ ἀσφαλείᾳ εἰς τὰς δύο λέξεις ἀμισθὶ καὶ ἀδοτὶ τὸν αὐτὸν ὅμως τῆς δυσσεβοῦς πράξεως χαρακτηρισμὸν εἰσάγων, ὡς πταίσματος δῆλα δὴ οὐχὶ δὲ ἐγκλήματος, τῆς σιμωνίας.

Τοιαύτη τις διαβεβαίωσις ἦν γνωστὴ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, τῷ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ποιουμένῳ μνεῖαν, οὐχὶ μετὰ τῆς ποθητῆς ἡμῖν ἀκριβείας, ἐν τῷ ΜΔ' κεφαλαίῳ τοῦ περὶ χειροτονιῶν βιβλίου. Ἀπὸ τούτου δὲ παρορμώμενος ἀνεζήτησα ἄλλας ἀσφαλείας διδασκούσας με νέον τι. Ἀλλὰ μία ἀνέκδοτος προτρέπεται ἡμᾶς εἰς ἄλλην ἔρευαν, ἐπίσης σπουδαίαν, καὶ ταύτην ἐπιβάλλει ἡ ἐν φύλλῳ 782 α-β τοῦ 382 κώδικος τῆς τῶν Ἰβήρων μονῆς ἀσφάλεια. «Ἐτι ἀσφαλίζομαι ὅτι οὐ δέδωκα τὸ οἰονοῦν, χάριν τοῦ ψηφισθῆναι με εἰς τὴν τοιαύτην Ἐκκλη-

¹ Ἐκκλησιαστ. Ἀληθείας ἔτους ΛΖ', σ. 52-55.

² Ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω «ὁμολογῶ διαφυλάττειν».

σίαν, ἀλλ' οὐδὲ ὑπεσχέθητι τι παρασχεῖν, ἕνεκα τούτου, πρὸς τινα, οὐδὲ δώσω. Ἄλλὰ ἀσπάζομαι καὶ τὰς περὶ τούτου πατρικὰς καὶ ἀποστολικὰς παραδόσεις, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν γεγонуῖαν ἀκρίβειαν παρὰ τοῦ τρισμακαρίστου καὶ αἰοιδίμου βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου κυρίου Ἀνδρονίκου, ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἱερᾷ πράξει, τὴν στερχθεῖσαν καὶ βεβαιωθεῖσαν παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ὑπισχνοῦμαι φυλάττειν ἀπαρεγχείρητον». Ἴσως εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνεκδότους «ἀσφαλείας» τῶν πατριαρχῶν Ἀντωνίου (1389) καὶ Καλλίστου (1397) τὰς ἀναγινωσκομένας παρὰ Μικλόσιτς καὶ Μύλλερ (B', 114 καὶ 294).

Ἡ ἀκρίβεια τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ «γέροντος» ἀναφέρεται εἰς τὴν νεαράν τοῦ 1295, ἣν ἀπεδέξαντο ὅτε πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Σωζοπολίτης καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, πλὴν τοῦ Σμύρνης καὶ τοῦ Περγάμου. Ἄλλ' ἡ νεαρὰ κηρύττει σιμωνίαν τὴν διανομὴν δώρων εἰς τοὺς χειροτονοῦντας ἀρχιερεῖς, καὶ εἰς τοὺς ἔχοντας ὀφφίγια τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς, ἀνακριβῶς κρίνουσα σιμωνίαν τὰς πρὸς τοὺς ὀφφικιάλους δωρεὰς διότι αὐτοὶ οὔτε ψηφίζουσιν, οὔτε χειροθετοῦσιν. Ἄλλὰ πῶς ἦν ἡ παλαιολόγειος «ἀκρίβεια» (δηλὰ γε δὴ ἀνακριβεία) γνωστὴ εἰς τὸν οἶον δὴ ποτ' οὖν ἐπίσκοπον τοῦ 382 ἰβηρικοῦ χειρογράφου, διακόσια δ' ἴσως ἔτη μετὰ τὸν Ἀνδρόνικον ἠγνῶσιν αὐτὴν ὑπερτριάκοντα ἀρχιερεῖς, εἰς δύο συνελθόντες συνόδους. Πρᾶξιν γινώσκωμεν Νήφωνος τοῦ Κωνσταντινοπόλεως ἀπὸ ἰουνίου 1499. Πρᾶξις ἐστὶ γνωστὴ Συμεῶν τοῦ πρὶν αὐτοῦ, γενομένη κατὰ μᾶϊον τοῦ 1484, μαρτυροῦσα τὴν ὑπαρξίν ἄλλης προγενεστέρας ἐπὶ Μαξίμου τοῦ λογίου, τρεῖς δὴλα δὴ γινώσκωμεν κατὰ σιμωνίας πατριαρχικὰς καὶ συνοδικὰς πράξεις¹, ἀλλ' οἱ συνοδικοὶ ἀρχιερεῖς ἀγνοοῦσι τὴν νεαράν· γινώσκουσι δὲ τὰς συνοδικὰς πράξεις τῶν πατριαρχῶν Γενναδίου καὶ Ταρασίου. Δυνάμεθα ἄνα εἰκάσωμεν ὅτι μετὰ τὸ 1295 ἦν εἰσηγμένη εἰς τὰς «ἀσφαλείας τοῦ συμβόλου» ἡ ἀποδοκιμασία τῶν ἐπὶ χρήμασιν ἢ δώροις τελουμένων χειροτονιῶν, ἀλλ' ἄγνωστος ὁ λόγος, οὗ ἕνεκεν αἱ μεγάλαι καὶ ἀξιοτίμητοι συλλογαὶ ἀκολουθιῶν καὶ εὐχῶν παραλείπουσι τὴν «ἀσφάλειαν», ὡς τὸ Μέγα Εὐχολόγιον τοῦ Goar, οἶαν ὑμῖν παρουσιάζω· ἀλλ' οὐδὲ δύο στίχοι προσετέθησαν εἰς τὴν παρὰ Leunclavii ἀσφάλειαν, ἧτις φαίνεται συνταχθεῖσα τοῦλάχιστον κατὰ τὰ μέσα τῆς IB' ἑκατονταετηρίδος. Ἐξερεύνησις δὲ χαρτίνων τευχῶν, γραφέντων πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Νύσσης Μητροφάνους ψαλιδίσεως τῆς ἀρχιερατικῆς φυλλάδος, δ' ἀποδείξῃ τὸ πότε ἀφηρέσαμεν ἀπὸ τῆς ἀσφαλείας τὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς σιμωνίας, ἀπορίας ἐπιλύουσα δύο, μίαν οὖσαν βεβαίως· πρῶτον ἀφηρέσαμεν τὴν ἀποδοκιμασίαν καὶ κατόπιν ἐδείχθημεν πρόθυμοι ἄνα λαμβάνωμεν — ἢ νὰ ζητῶμεν — κανᾶ, κατὰ τὴν βυζαντινὴν λέξιν — ἢ πρῶτον ἐτολμήσαμεν τὰς ἐπὶ δώροις καὶ λήμμασιν, ὡς ἡ νεαρὰ γράφει, χειροτονίας, καὶ κατόπι διεγράψαμεν τὴν ἀποδοκιμασίαν;

¹ Ἐκκλησιαστικὰ Σύλλεγτρα, ὑπὸ ΕΠΑΜ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ· ἐν Σάμφ, 1891, σ. 34, καὶ 37 - 43.